

Elina Arminen, Anna Logrén
& Erkki Sevänen (toim.)

**KIRJALLINEN ELÄMÄ
MARKKINAPERUSTAISESSA
MEDIAYHTEISKUNNASSA**

Vastapaino
Tampere 2020



© Vastapaino, tekijät

ISBN 978-951-768-842-0

Kustannusosakeyhtiö Vastapaino

Yliopistonkatu 60 A

33100 Tampere

www.vastapaino.fi

Painopaikka: Tallinna Raamatutrükikoda Oü, Tallinna 2020

Sisällys

Esipuhe 7

Osa I Kirjallinen elämä yhteiskunnan osa-alueena

Johdanto: Kirjallisen elämän muodonmuutos **13**
Elina Arminen, Anna Logrén & Erkki Sevänen

Kulttuurituotanto, muutos ja metaprosessit **47**
Urpo Kovala

Osa II Muuttuva tekijyys, uudistuvat instituutiot

Tunnustuksia ja somehulinaa: Blogit kirjailijoiden
ammattillisen itsemäärittelyn paikkana **83**
Elina Arminen

Vartijoita ja vuoron vaihdoksia: Keskustelua hyvästä
kirjallisuudesta kirjallisuuskritiikin muuntuvalla kentällä **115**
Anna Logrén

Yleiset kirjastot: Kansanvalistajasta ja hyvinvointivaltion
palvelulaitoksesta tietoyhteiskunnan tavarataloksi ja
hybridiseksi kulttuurilaitokseksi **143**
Erkki Sevänen & Mikko Vainio

Ajattelun riitelevät rytmit: Kirjallisen elämän
temporaalisuuksia mitallistetussa yliopistossa **183**
Juhana Venäläinen

Osa III Tekstien avartuvat maailmat

”Täällä rupeaa ryssät vittuilemaan”: Matti Röngän Viktor Kärppä
kansallisilla ja kulttuurisilla rajoilla **209**
Jopi Nyman

Runouden muuttuvat ympäristöt: Jenni Haukion ”Suojele, älä tuhoa”,
kriittinen eläintutkimus ja turkistarhausdiskurssin politiikka **241**

Markku Lehtimäki & Lotta Luhtala

Raukat rajoilla vai rajansa kaikella?

Kirjallisuushistoriat, Markku Eskelisen *Raukoilla rajoilla*
ja kirjallisen elämän muutos **271**

Mika Hallila

Osa IV Uudet lukemiskulttuurit ja tulevaisuuden lukijat

Kirjallisuuden vastaanotto verkottuneessa maailmassa:

Lukeminen ja lukupiirit 2020-luvulla **301**

Voitto Ruohonen

Mitä tehdä, kun Shakespeare ei vlogga eikä Waltari twiittaa?

Kirjasto, koulu ja nuorten uudistuvat lukemiskulttuurit **333**

Kati Launis & Aino Mäkikalli

Ensimmäinen lukutaidon koe kirjallisuudenopetuksen

näkökulmasta: Korpusanalyysi ja varovaisia ehdotuksia **361**

Samuli Hägg

Lavarunon lumo ja lukemisen mahdollisuudet:

Näkymiä nykyrunouden vastaanottoon **385**

Siru Kainulainen

Jälkisanat **409**

Elina Arminen, Anna Logrén & Erkki Sevänen

Kirjoittajat **417**

Asiasanahakemisto **419**

Henkilöhakemisto **422**

Ajattelun riitelevät rytmit Kirjallisen elämän temporaalisuuksia mitallistetussa yliopistossa

Onko tutkijoilla nykyään niin kiire kirjoittaa, etteivät he enää ehdi lukea? Tai onko akateeminen lukeminen muuttunut nautinnosta taakaksi, ansiosta kustannukseksi? Tässä artikkelissa tarkastellaan akateemisen kirjallisen kulttuurin muutoksia 2010-luvun tulosohtaus yliopistossa ja kysytään, miten lukemisen ja kirjoittamisen välineellistymistä voitaisiin haastaa raivaamalla tutkijan työhön ”omaksi tehtyä aikaa”.

Jos pysähdytään hetkeksi pohtimaan yliopistotutkijalta vaadittavaa ammattiosaamista, voidaan kaikkien yliopistojen rakenteita ja yliopistoelämää ravistelleiden mullistusten jälkeenkin tunnistaa kaksi taitoa, jotka ovat sitkeästi säilyttäneet paikkansa akateemisen profession ytimessä. Nämä taidot ovat lukeminen ja kirjoittaminen. Erityisesti ihmis- ja yhteiskuntatieteilijälle tekstit ovat työssä läsnä monella tapaa. Ne ovat tutkimuksen ja kritiikin kohteita, ajatusten kehittämisen alustoja sekä tutkimustulosten viestimisen välineitä. Teksteillä ja niiden työstämisellä on myös materiaallinen ulottuvuutensa. Tuttu ja turvallinen lukemisen ja kirjoittamisen ympäristö, oli se sitten sermillä eristetty kirjaston lukupaikka, loikoisa nojatuoli työhuoneen nurkassa tai ergonomisesti optimoitu sähköpöytäpiste, on tekstityöläiselle vähintään yhtä tärkeä kuin laboratorio mitallitteineen luonnontutkijalle.

Vaikka lukeminen ja kirjoittaminen ovat iänikuisia akateemisia käytäntöjä, ei niissä toisaalta ole paljoakaan *ikuista*, pysyvää tai muuttumatonta. Lukemisen ja kirjoittamisen tavat ovat jatkuvasti alttiita laajemmille yh-

teiskunnallisille murroksille. Kirjallisia teknologioita, kirjallisia kulttuurireita ja kirjallisuuden funktioita muokkaavat muun muassa taloudelliset ja teknologiset kehitysaskeleet. Kuvaava esimerkki kirjallisten käytäntöjen historiallisuudesta on tuttu puukuidusta valmistettu kirjoituslusta, nimittäin paperi. Kirjapainoteknologian kehittymisen myötä paperista tuli useiden vuosisatojen ajaksi niin itsestään selvä kannattelijä tekstille ja tekstin välittämille ajatuksille, että paperi alettiin tiedemaailmassa käsittää metaforana ”ajatusten kokonaisuudelle”. Tästä muistona on suomenkieliseen akateemiseen puheenparteen anglismina periytynyt tapa kutsua jopa suullisia konferenssisitelmää ”papereiksi”.

Paperin valta-asema ajatusten materialisoijana on sittemmin horjunut. Paperilta luetun tekstin sijaan tutkijat esittelevät tapaamisissaan videoprojektorilla heijastettuja multimediaesityksiä, joita anakronistisesti kutsutaan ”dioiksi”. Valmistellessaan esitelmää tutkijat toki edelleen lukevat toistensa tutkimuksia, siis ”tutkimuspapereita”, mutta eivät vain paperilta kuten painetun kirjan tai lehden sivuilta, vaan myös tietokoneen ruudulta ja erilaisilta kannettavilta lukulaitteilta. Silloin kun paperia tutkimusta tehdessä käsitellään, ei paperi yleensä ole tekstin alkuperäinen synnysija vaan ainoastaan tuloste tekstistä, joka on alkujaan tuotettu biteiksi digitaaliseen ympäristöön. Paperista on tullut silkka tiedoston toisinto.

Teknologisen murroksen rinnalla myös lukemisen ja kirjoittamisen rooli tutkijan arjessa¹ ja sen temporaalisessa järjestyksessä² on muuttunut. Vaikka nyky-yliopistoa on toisinaan moitittu artikkelitehtailuun kannustamisesta,³ pelkkä A1-artikkelin⁴ eli vertaisarvioitun alkuperäisartikkelin kir-

1 Jokinen 2008.

2 Hyvärinen 2008.

3 Esim. Hannukainen & Brunila 2017.

4 A1-artikkeli tarkoittaa Opetusministeriön vuonna 2010 käyttöön otetussa julkaisuluokituksessa artikkelia, joka täyttää tieteellisen julkaisun määritelmän, on vertaisarvioitu, koostuu pääosin julkaisemattomasta materiaalista ja on julkaistu lehdessä, jolla on ISSN-tunnus. (Opetusministeriö 2010.) Opetusministeriön julkaisuluokitusta voi pitää, Michel Foucault'n käsitettä lainaten, keskeisenä vallan dispositiivina, mikä tarkoittaa ”tietyissä historiallisissa olosuhteissa syntyneitä strategista riippuvuussuhdetta lukuisten diskursiivisten ja muunlaisten käytäntöjen sekä instituutioiden välillä” (Tiisala 2014; ks. myös Deleuze 1992). Tämä strateginen riippuvuussuhde näkyy etenkin siinä, kuinka yliopistojen valtionrahoitus on sidottu julkaisutuotantoon. Tässä julkaisukilpailussa erityisesti A1-artikkeleista on tullut voimakkaasti

joittamiseen harjaantuminen ei riitä. Tutkijan on oltava tekstitaidoissaan moniosaaja, osattava puhutella erilaisia yleisöjä erilaisin keinoin. Rahoittajaa vakuuttaakseen tutkijan on esiinnyttävä tieteen sankarina, joka ratkoo globaaleja megahaasteita ja tekee teoreettisia läpimurtoja. Suurta yleisöä palvellakseen tutkijan on puolestaan löydettävä sisäinen tiedetoimittajansa, joka kykenee popularisoimaan ”toisaalta ja toisaalta” -tyyppiset tutkimustulokset helposti pureskeltavaan muotoon.

Tekstitaitojen monipuolisuuden vaatimus näkyy tutkijan arjessa vaikeutena virittäytyä tyylistä toiseen. Jos kulkisimme yliopistokampuksella yhden käytävän läpi ja pyytäisimme jokaista näytön ja näppäimistön ääreltä löytämäämme tutkijaa kertomaan, mitä hän juuri sillä hetkellä lukee tai kirjoittaa, saisimme näkyviin koko joukon yhteismitattomia kirjallisia rytmejä ja muotoja. Mitä tutkija lukee? Ei vain tutkimuskirjallisuutta, vaan myös yliopiston sisäisiä viestintäkanavia, sähköpostia, Twitteriä, pikaviestimien keskusteluja ja verkkolehden uutisotsikoita. Mitä tutkija kirjoittaa? Ei vain tutkimusartikkelia, vaan myös sähköpostia kollegalle, kolumnia lehteen, kurssipalautetta opiskelijalle ja hankehakemusta rahoittajalle. Erilaisten tekstityyppien kanssa työskentely vaatii laaja-alaista genretaituruutta mutta myös kullekin tekstile sopivan lyhyyden tai pituuden, hitauden tai nopeuden sekä välittömyyden tai kehkeytyvyyden hahmottamista.

Ajankäytön näkökulmasta tutkijan työtä ja sen kirjallista ulottuvuutta on toki aiemminkin leimannut aivan poikkeuksellinen monipuolisuus ja monirytmisyys, mikä ei ole pelkkä työn taakka vaan myös sen suola. Sosiologi Judy Wajcmanin mukaan *ajallinen suvereniteetti* eli kyky ja valta hallita omaa aikaa liittyy olennaisesti sekä vapauteen että hyvinvointiin.⁵ Voidaan kuitenkin väittää, että viestimisen monirytmisyydestä on tullut myös imperatiivi, eräänlainen vapauden pakko, joka tekee ajankäytön hallinnasta ristiriitaista. Vaikka tutkijan kokonaistyöaika tarkoittaa nimellisesti suurta liikkumavaraa työn temporaalisuuksien järjestämisessä, se

tavoiteltu päämäärä, mikä on herättänyt kritiikkiä tulosohjauksen kapea-alaisuudesta (ks. Sivula, Suominen & Reunanen 2015).

5 Wajcman 2015, 164; ks. myös Gregg 2018, 7.

voi samalla tarkoittaa myös suurta vastuuta olla viestien tavoitettavissa ja tekstiä tuottamassa myös ”työajan ulkopuolella”.⁶

Henri Lefebvren rytmianalyttisiä käsitteitä⁷ soveltaen voidaan sanoa, että tutkijan kirjallista elämää leimaa jännite, jossa lähtökohtaisesti antoisa monirytmisyys eli *polyrytmia* uhkaa kehittyä *arrytmiaksi*, rytmien riiteltyksi ja ”rytmihäiriöksi”. Osa tutkijan kirjallisista rytmeistä on syklisesti eri tiheyksin toistuvia, osa yhtäkkistä ja nopeaa reagoimista vaativia, osa hitaasti mutta vääjäämättä deadlinea kohti eteneviä, osa taas jatkuvaa ja reaaliaikaista sitoutumista edellyttäviä. Rytmien erisuuntaisuus ja taipumus hajaannukseen uhkaa ennen kaikkea sellaisia työtehtäviä, jotka vaatisivat runsaasti keskeytyksetöntä ajattelun aikaa.⁸

Kun rytmit riitelevät ja informaatiotulva ajautuu paniikiksi⁹, helpoin ratkaisu – kuten ajankäytön self-help-oppaat usein varoittavat¹⁰ – on tarttua tehtävälistalle kirjaamiinsa pikkuongelmiin, joiden ratkaiseminen tuottaa välitöntä mielihyvää. Tutkijan ongelmana onkin, kuinka jäsentää ja järjestää henkilökohtaista lukemisen ja kirjoittamisen aikaympäristöä niin, että lyhytnäköinen tulosten tavoittelu ei kuluttaisi loppuun sitä energiaa, jota tarvittaisiin perusteellisempaan asioiden äärellä olemiseen. Kuten sosiologi Matti Hyvärinen huomauttaa, tehostamisen vaatimuksesta kumpuava rytmien kiihtyminen johtaa helposti vain intensiiviseen ”touhuamiseen” mutta ei niinkään sellaiseen uusien ajatusten syntymiseen, joka vaatisi ”erillisyyttä, hiljaisuutta ja rauhaa”.¹¹

Esitän tässä artikkelissa, että akateemista kirjallista elämää 2010-luvun yliopistossa muovaa olennaisesti kaksi trendiä: yhtäältä uusjulkishal-

6 Ks. Gregg 2011.

7 Lefebvre 2004.

8 Ks. Wacjman 2015, 74–78; Ylijoki & Mäntylä 2003.

9 Berardi 2006, 64.

10 Kuvaava esimerkki tästä populaaripsykologisesta *getting things done* -kirjallisuuden genrestä on Brian Tracyn bestseller-kirja *Eat That Frog! 21 Great Ways to Stop Procrastinating and Get More Done in Less Time* (2008). Tracy kuvaa kirjassa vaikeisiin asioihin tarttumiseen asennetta ”sammakoiden syömisen” metaforalla. Hänen mukaansa kirjailija Mark Twain oli joskus todennut, että jos aamulla ensimmäiseksi syö elävän sammakon, niin mitään sen pahempaa tuskin voi päivän aikana enää tapahtua.

11 Hyvärinen 2008, 23.

linnollisesta tulosjohtamisesta (*new public management*) omaksuttu mitaamisen kulttuuri sekä toisaalta digitaalisen mediakulttuurin muotojen uuttuminen akateemisiin käytäntöihin. Väitteeni perustuu muun muassa kriittiseen korkeakoulututkimukseen, jälkiteollisen ajan *ajan* sosiologiaan sekä media- ja kirjallisuuskäytäntöjen tutkimukseen. Samalla se perustuu kuitenkin myös välittömille havainnoille siitä sosiaalisesta todellisuudesta, jonka jokapäiväisessä työssäni tutkijana kohtaan. Oletan, että kokemus akateemisen työn ajallisista jännitteistä on sekä henkilökohtainen että yliopistotyöläisten kesken laajemmin jaettu. Se on helposti tunnistettava tuntu, jolle ei kuitenkaan löydy selkeää sanastoa tai tarttumapintaa.¹² Yritän siksi tätä artikkelia kirjoittamalla etsiä tapoja jäsentää täsmällisemmin kysymyksiä, joita huomaan jatkuvasti esittäväni itselleni ja joita tiedän muidenkin tutkijoiden pohtivan: *Millä tavalla minä tutkijana nykyään luen ja kirjoitan? Millä tavalla minä tutkijana ”löydän aikaa” lukemiselle ja kirjoittamiselle? Minkälaista lukemista ja kirjoittamista minulta tutkijana odotetaan? Minkälainen lukeminen ja kirjoittaminen voisi täyttää moninaiset ulkoiset odotukset ja samalla tuottaa myös iloa ja onnistumisen tunnetta?*

Kirjallinen kulttuuri ”korkeakoulutuksen vallankumouksessa”

Tarkastelen kirjallisen kulttuurin muutoksia suomalaisen yliopistokentän tiettyssä historiallisessa kehitysvaiheessa, joka paikantuu karkeasti 2010-lukuun, siis artikkelin kirjoittamisen nyt-hetkeen (2019–2020) ja sen lähi-*menneisyyteen*. Muutokset eivät silti rajaudu tiettyyn vuosikymmeneen, vaan niiden synty tapa voitaisiin rekonstruoida monista lähtöpisteistä käsin. Esimerkiksi yliopistotyön tehostamiseen liittyviä diskursseja ja hallinnan käytäntöjä voitaisiin jäljittää yksityiskohtaisesti suhteessa vuoden 2004 ja 2009 yliopistolakiuudistuksiin. Toisaalta tarkastelun perspektiivi voitaisiin asettaa vieläkin kauemmas ja lukea muutokset osaksi 1970-luvulta lähtien voimistuneen *new public management* -suuntauksen historiaa.¹³

¹² Ks. Jokinen, Venäläinen & Vähämäki 2015, 13–14.

¹³ Patomäki 2005; Yliaska 2014.

Oma kokemuksellinen perspektiivini yliopistokentän muutokseen kattaa noin 15 vuotta, ensin opiskelijana, sitten tutkijana ja tutkija-opettajana. Perspektiiviharhan riskin hyväksyen väitän, että juuri tänä aikana suomalaisen yliopistokentän mullistus on ollut poikkeuksellisen nopeaa ja käsitykset yliopiston yhteiskunnallisesta roolista sekä tutkijan tilivelvollisuudesta¹⁴ jatkuvan uudelleenarvioinnin kohteena. Yhdyn siis korkeakouluhallinnon historiaa tutkineen Jarkko Tirrosen arvioon siitä, että 2010-lukua voidaan hyvällä syyllä sanoa ”korkeakoulutuksen vallankumoukseksi”.¹⁵

Korkeakoulutuksen murros on tarkasteluni konteksti mutta ei sen selittäjä. Pelkät rakenteelliset seikat tai hallintouudistukset eivät lopulta määritä sitä, mitä yliopistossa konkreettisesti tapahtuu: miten tutkijat lukevat ja kirjoittavat, tai miten näitä tekstityön prosesseja tietoisesti ja tiedostamatta ohjataan. Pikemminkin kukin kirjallinen osakulttuuri on aina monenlaisten tendenssien, pyrkimysten ja sattumusten summa – niiden monimutkainen yhteenkietoutuma, josta voidaan ainoastaan analyytissä mielessä tislata esille yksittäisiä muutoksen ajureita. Tässä artikkelissa huomioni kiinnittyy erityisesti muutoksen kahteen aspektiin: uuden julkisjohtamisen mitallistamispyrkimykseen sekä digitalisoituneen mediaympäristön muovaamiin tekstikonventioihin.

Akateemisen kirjallisuusjärjestelmän osatekijöistä tarkastelen erityisesti lukemista ja sen rinnalla kolikon kääntöpuolena kirjoittamista. Vaikka lukemiskulttuurien muutoksia uudessa mediaympäristössä on suomalaisessakin kontekstissa tutkittu jonkin verran¹⁶, yliopistokentän osalta huomio on painottunut enemmänkin julkaisukulttuurien ja välittävien rakenteiden muutokseen.¹⁷ Tarkastelen akateemista lukemiskulttuu-

14 Shore & Wright 2000.

15 Tirronen 2014, 39.

16 Esim. Herkman & Vainikka 2012.

17 Lukemisen ja kirjoittamisen – ja esimerkiksi kollegiaalisen toimitus- ja vertaisarviointityön, joka ansaitsisi oman käsittelynsä – ohella aivan kriittinen ja kenties kriisiytynekin akateemisen kirjallisen kulttuurin aspekti liittyy akateemisen tiedon jakeluun. Esimerkiksi vuonna 2019 suomalaiset yliopistot menettivät käyttöoikeutensa tuhansiin tieteellisiin lehtiin, koska sopimuksista neuvotteleva FinElib-konsortio ei ole päässyt hinnasta sopuun kahden suuren tiedekustantajan, Wiley'n sekä Taylor & Francisin kanssa (Liiten 2019).

ria kolmen fragmentaarisen mutta käsitteitä tuottavan¹⁸ havainnon kautta: pohdin lukemisen tehostamista, algoritmisuutta ja kappaleistumista. Fragmentaarisuus on sekä tutkimukseni kohde että sen metodi,¹⁹ sillä tarkasteltavat ilmiöt ovat nähtävissä vasta melko alustavassa muodossa ja sellaisissa olosuhteissa, joissa ”tila, aika ja affektit ovat sikin sokin.”²⁰

Reading time: lukemisen kiireellisyys ja välineellisyys

Kukaan ei pidä odottelusta, eikö niin? Sama asia koskee artikkelien lukemista.

Haluamme löytää ratkaisun ongelmaamme mahdollisimman nopeasti.²¹

Muutamia vuosia sitten erilaisissa verkkojulkaisuissa alkoi yleistyä ”lukuajan” (*reading time*) käsite. Suosittu Medium-blogipalvelu oli ensimmäisten joukossa ilmoittaessaan lukuajan jo vuonna 2013, mutta vasta 2010-luvun lopulla lukuaika vaikuttaa tehneen lopullisen läpimurtonsa, myös suomenkielisiin palveluihin. Esimerkiksi tutkimusta yleistajuistava *Politiikkasta.fi*-verkkolehti kertoo, että noin kymmenellä sormen eleellä läpi rullattavan ”Perspektiivejä kestävyysvajekeskusteluun” -artikkelin²² lukuaika olisi viisi minuuttia.

Lukuaika on siis tekstin yhteydessä kerrottu laskennallinen arvio siitä, kuinka kauan lukijalla tekstin läpikäymiseen kuluisi. Ajatus lukuajan laskemisesta ja ilmoittamisesta syntyi verkkosivusuunnittelijoiden parissa 2010-luvun ensimmäisinä vuosina. Taustalla oli käytettävyyttutkijoiden havainnot siitä, että nettisivujen selaajat eivät ole valmiita pysymään yhdellä sivulla kovinkaan kauan.²³ Ensimmäisiä pohdintoja lukuajan käsitteestä esitti ohjelmistokehittäjä Brian Cray, joka arveli, että kertomalla tekstin pituudesta lukijoille etukäteen nykyistä suurempi

18 Ks. Deleuze & Guattari 1993, 14.

19 Ks. Venäläinen 2015.

20 Jokinen 2008, 15.

21 Mukherjee 2018, suom. JV.

22 Poutanen 2019.

23 Esim. Weinrich ym. 2008, ks. myös Nielsen 2008.

osa lukijoista saataisiin sitoutettua lukemaan teksti loppuun saakka:²⁴

Ratkaisuni on luoda etukäteen käyttäjälle käsitys artikkelieni lukemiseen tarvittavasta ajasta. Toiveeni on, että voisin vaikuttaa käyttäjiin niin, etteivät he lopettaisi artikkelien lukemista kesken, koska he ajattelisivat, että ”no, tiedän että lukemiseen ei mene enää kuin minuutti, joten luenpa sitten loppuun saakka”²⁵

Luku aika käsitteellistä lukemisen ajan kulun ikään kuin kustannuksena: ryhtyessään lukemaan tekstiä lukija voi arvioida, onko hänellä varaa perehtyä kyseiseen tekstiin juuri sillä hetkellä. Silloin kun lukijalla on vain muutamia minuutteja vapaata aikaa, kuten vaikka bussia tai kokouksen alkua odottaessa, hänen on hyödyllistä tietää, kannattaako tekstiin ylipääntään tarttua. Lukuajan ilmoittaminen palvelee kiireistä lukijaa ja toisaalta vahvistaa kulttuurista odotusta siitä, että lukija lähtökohtaisesti on kiireinen.

Jo 2000-luvun alkuvuosina verkkoyhteisöissä kehittyi omaperäisiä tapoja lukemisen työläydestä varoittamiseen. Slangisanaston määritelmiä arkistoiva *Urban Dictionary* -sivusto mainitsee vuodelta 2003 termin ”TLDR” (*too long, didn’t read*), joka vihjaa, että verkkotekstien lukijat ovat ”laiskoja” eivätkä viitsi paneutua pitkiin teksteihin.²⁶ Blogiteksteissä TLDR-lyhennettä voidaan käyttää esimerkiksi sen kohdan ilmaisemiseksi, jossa tekstissä siirrytään johtopäätöksiin. Näin annetaan ymmärtää, että lukija voi halutessaan hypätä suoraan asian ytimeen.

Sekä *reading time* että TLDR ovat oireellisia käsitteitä,²⁷ jotka kertovat muuttuvan mediaympäristön muuttuvista lukemiskonventioista. Luku-

24 Tarkastelu käsitteen käytön yleistymisestä on tehty käyttämällä aikarajoitettua Google-hakua hakulausekkeilla ”reading time” ja ”reading time” blog.

25 Cray 2010, suom. JV.

26 Urban Dictionary n.d.

27 Puheella oireellisuudesta en tarkoita sellaista normatiivista kannanottoa, että lukemisen ja kirjoittamisen tapojen muutokseen sinänsä liittyisi mitään ”sairautta”. Pikemminkin ajattelen Steven Shaviron (2010) tavoin, että kulttuurituotteet, kuten TLDR:n kaltaiset meemit, ovat ”viitteitä monimutkaisista yhteiskunnallisista prosesseista, joita ne muuntavat (*transduce*), tiivistävät ja uudelleenmuotoilevat” (mts. 2).

ajan käsite syntyy digitaaliseen tekstitodellisuuteen, jossa lukija oletetaan pikemminkin kiireiseksi ja silmäileväksi kuin rauhassa tekstiin paneutuvaksi.²⁸ Digilukijan kiire ei selity vain sillä, että verkkotekstejä luetaan puhelimien pieniltä näytöiltä, vaan sen voi ajatella yleisemmin heijastelevan muuttuvaa suhdettamme aikaan ja tekstien mittakaavoihin. Jos aikaympäristö koetaan pirstaleiseksi ja häiriöiseksi, pitkiin teksteihin keskittyminen on vaikeaa. Tämä johtopäätös ei rajoitu verkkoteksteihin, vaan voidaan väittää, että digitaalisten välineiden kautta omaksutut lukemisen ja kirjoittamisen tavat asettavat uuden standardin, jonka vaikutuspiiri ulottuu myös verkon ulkopuoliseen kirjalliseen elämään.

Akateemisessa kirjallisessa kulttuurissa lukijan kiireisyyden oletus näkyy vaikkapa siinä, kuinka tutkijoita ohjeistetaan kirjoittamaan menestyviä rahoitushakemuksia. On päästävä heti asiaan, pidettävä kiinni lukijan mielenkiinnosta ja tarjottava selkeitä vastauksia lukijaa askarruttaviin kysymyksiin. Pyrkimys kärsimättömän lukijan palvelemiseen näkyy myös sähköisissä hakemuslomakkeissa, joissa tutkijat yhä useammin ohjataan jäsentelemään hankesuunnitelmansa ”laatikoihin” eli sana- tai merkkimäärältään rajattuihin vastausalueisiin, joihin jokaiseen liittyy tietty teema tai ohjaava kysymys.

Tiiviyttä on toki aiemminkin pidetty tieteellisen kirjoittamisen hyveenä. Rahoitushakemusten osalta ei myöskään voida sivuuttaa sitä, että niiden arvioimisessa on joka tapauksessa valtava työ, joka vielä usein tehdään ikään kuin ylimääräisenä palveluksena. Hakemusten arvioijat siis ymmärrettävästi odottavat virtaviivaisuutta ja selkeyttä.²⁹ Silti hakemusten kirjoittamisessa edellytetyt uudet tekstilajit kuten merkkimäärältään rajoitettu kysymys–vastaus-muoto ilmentävät erityistä diskursiivista siirtymää. Nopean ymmärrettävyyden ja välittömien vastausten vaatimus ei ole neutraali tekstikonventio, vaan se määrittää monin tavoin sitä, millaista tutkimusta on ylipäänsä mahdollista tehdä. Ideoita, jotka ovat aidosti vasta kehkeytymässä, on vaikeaa esittää kovin selkeässä muodossa – vaikka juuri tällaiset ideat saattaisivat tuottaa rahoittajien toivomia tieteellisiä lä-

28 Herkman & Vainikka 2012, 98.

29 Ks. Jylhä 2008.

pimurtoja. Kirjallisen muodon tiukka raamittaminen etukäteen sen sijaan saattaa ohjata tutkijoita valitsemaan yllätyksettömiä tutkimusasetelmia.

Ajatus viestimisen tehokkuudesta kuvastaa pyrkimystä rationalisoida ja optimoida yliopistotyötä numeraalisten mittareiden kautta. Esimerkiksi tutkijan kirjoittamistyö on akateemisen urakehityksen kannalta yhä tarkemmin mitallistettu. Tutkijan urapolkua arvioidaan muun muassa tarkastelemalla hänen julkaisujaan Opetusministeriön julkaisutyypiluokituksen mukaisissa kategorioissa ja Julkaisufoorumin mukaisissa luokituksissa sekä seuraamalla julkaisuihin kohdistuvia viittauksia kansainvälisten viitetietokantojen (*Web of Science*, *Scopus*) ja niiden laskeman *h-indeksin* mukaan.

Koska lukeminen ei ole suorite, jota seurattaisiin rahoitusindikaattoreita varten, lukemisen mitallistaminen on mahdollista vain välillisesti. Hieman kärjistäen voidaan siis väittää, että yliopistojen rahoitusjärjestelmä kannustaa lukemiseen vain siinä määrin kuin se on tarpeellista tehokkaan julkaisu- ja tutkintotuotannon kannalta. Rahoitusmalli näkee tutkijat kirjoittajina ja puhujina mutta ei niinkään lukijoina saati ”lukeneina”, *Gelehrte*.³⁰ Koska lukemiseen ei liity rakenteellisia kannustimia, siitä on tullut yliopistotyössä yhtäältä yksilöllistetty ajanhallinnan ongelma ja toisaalta ajankäytön optimoimisen kohde. On jäänyt nimenomaan tutkijan itsensä asiaksi yksin ratkaista, mistä tälle ammattitaidon kannalta välttämättömälle mutta rahoitusjärjestelmän näkökulmasta näkymättömälle työlle voisi löytää aikaa.

Lukemista on toisinaan yritetty *leanata*, poistaa siitä ”hukka” ja nopeatua jäljelle jäävää ”välttämätöntä” lukemista. Lukemisen ymmärtäminen kustannukseksi näkyy siinä, kuinka erilaisia pikalukemisen (*speed reading*) tekniikoita markkinoidaan aktiivisesti opiskelijoille mutta myös asiantuntijatöissä ja yritysten johtotehtävissä työskenteleville.³¹ Julkaisu- volyyymien räjähdysmäinen kasvu on asettanut tutkijat kamppailemaan

30 MOT-sanakirjan käännös sanalle *Gelehrte* on ”oppinut”, mutta kirjaimellisesti sana kääntyy ”lukeneeksi”.

31 Esim. Nelson 2012; Ferriss 2018.

ylitsevuotavan ”informaatiotulvan” kanssa.³² *Nature*-lehdessä julkaistussa artikkelissa kerrotaan post doc -tutkijasta, joka ”selaa läpi journalien sisällysluetteloita sähköpostiinsa tilaamista hälytyksistä”, ”seuraa tarkkaan valittua tutkijoiden joukkoa Twitterissä” sekä ”saa suosituksia sähköpostilistoilta, tieteellisten seurojen Facebook-sivuilta ja Google Scholarista”. Systemaattisen, omaan työarkeen huolella sovitetun lukurutiinin kautta hän kokee juuri ja juuri pitävänsä ”pään pinnan yläpuolella informaatiotulvassa”.³³

***Recommended for you:* lukemisen algoritmisuus**

Kun aloin tehdä kulttuurintutkimuksen oppiaineen pro gradu -tutkielmaani vuonna 2009, olin vielä sellaisessa käsityksessä, että painetut kirjat ja lehdet olisivat tieteellisen tiedon perusolomuoto. Painettujen kirjojen hankkimiseen oli vain rajallisesti varaa, joten erityisesti yliopistokirjastolla oli suuri merkitys tiedon näyteikkunana: sen ilmaisijana, millaista tietoa tietystä aihepiiristä ylipäänsä on olemassa. Kävin kirjastossa melko järjestelmällisesti läpi tiettyjä hyllypaikkoja, kuten Joensuun yliopistokirjaston sijaintitunnuksella P 65 merkittyjä hyllyjä, joihin oli sijoitettu mediataloutta koskevaa tutkimuskirjallisuutta. Vaikka olisin ollut menossa vain hakemaan tiettyä etukäteen verkkopalvelun kautta löytämäni kirjaa, mukaan tarttui lähes aina myös muita silloiseen tutkimusaiheeseeni liittyviä – ja usein siihen liittymättömiäkin – teoksia.

Kymmenen vuotta myöhemmin huomaan tiedonhaun tapani muuttuneen olennaisesti. Kun valmistelen tieteellistä artikkelia, päädyn ensimmäiseksi kansainvälisiin artikkelitietokantoihin tekemään asiasanahakuja. Kirjojen selailun sijaan selailen abstrakteja ja tallennan sähköiseen viitetietokantaani enemmän artikkeleita kuin tuskin koskaan ehdin lukea. Käsitys relevantista ”tutkimuskirjallisuudesta” muodostuu yhä enemmän yksittäisten artikkelien, muistiinpanokatkelmien ja viitteiden kautta, ei niinkään kirjoina. Samalla käsitykseni tieteellisen tiedon rakentumisesta on

32 Landhuis 2016.

33 Emt.

muuttunut: tieto ei mielessäni jäseny enää niinkään selkeinä kokoelmina tai kategorioina, joiden sisältä voisi valita vaihtoehtoja, vaan valtavana informaatiomassana, josta edes digitaalisia tiedonhaun välineitä hyödyntäen ei voi muodostaa kovin koherenttia kokonaiskuvaa.

Opettaessani tiedonhaun menetelmiä ja lähteiden käyttöä opinnäytteiden tekijöille olen yrittänyt miettiä, mitä kymmenessä vuodessa tarkalleen ottaen tapahtui. Miksi en enää mene kirjaston hyllylle silmäilemään kirjallisuutta aihealueittain, vaan luotan tietokantojen hakutoimintoihin? Missä määrin kyse on siitä, että opiskelijana en vain vielä tiennyt, kuinka tiedonhaku todella toimii? Tai miltä osin kyse on siitä, että humanistis-yhteiskuntatieteellisten alojen koko julkaisukulttuuri on muuttunut ja tuonut mukanaan uudenlaisen lukemisen tavan?

Asiasana- ja kokotekstihakuun nojaaminen tiedonhaussa kasvattaa algoritmista valtaa³⁴, joka ohjaa ja kohdentaa tutkijan lukemista. Samalla algoritmien läpäisemät lukemisen prosessit määrittävät sitä, millaiset julkaisut saavat viittausten kautta lisää huomiota ja lukijoita ja mitkä puolestaan jäävät valokeilan ulkopuolelle. Toki myöskään perinteinen kirjasto ei ole vallasta vapaa. Kirjastossa käytetty asiantuntijavalta, joka ilmenee hankintapäätöksissä ja aineiston luokittelussa, on käyttäjän kannalta jopa läpinäkyvämpiä kuin tietokantahakujen algoritmit. Jo hankitun aineiston suhteen kirjastossa vallitsee kuitenkin muodollinen tasa-arvo. Erityisiä esittelyhyllyjä lukuun ottamatta jokainen kirja saa huomiota juuri oman selkämüksensä verran, omaan kirjastoluokan ja kirjoittajan nimen mukaiseen paikkaansa hyllytettynä.

Viitetietokantojen algoritmien valta jäsentää näkyvyyttä esimerkiksi julkaisuajankohdan, viittauserän tai ”relevanssin” mukaan. Tiedonhausta tulee instrumentalisempaa, kun yllättävien löytöjen todennäköisyys pienenee. Sattumien harventuminen kiinnittää tutkijan huomion sellaisiin kirjallisuuden kenttiin, joihin tämä on jo ennalta sitoutunut. Toisaalta hakusanapohjainen tiedonhaku tuottaa uudenlaista satunnaisuutta ja avoimuutta, jossa perinteiset tieteenalarajat eivät muodostu esteeksi, sillä hakutuloksissa jokainen julkaisu esitetään yksittäin, tieteenala-

34 Ks. Bucher 2018; Pasquale 2016; Roberge & Seyferth 2016.

kontekstistaan irrotettuna. Molemmat näistä aineistohaun tendensseistä – kuplaantuminen ja kontekstista irtoaminen – vahvistavat lukemisen välineellisyyttä.

Kirjallisuushaun digitaalisten käyttöliittymien kehitys muotoilee uudelleen toimijuutta ja toimijoiden välisiä suhteita. Tutkijan yhteistyötä tietokantahakukoneiden kanssa voi kuvata Jane Bennettin käsitettä käyttäen liittolaistoimijuudeksi, jossa ihminen ja kone yhdessä muovaavat toiminnan lopputulemaa ilman, että kummallakaan on selvää yliotetta. Hakukone ei siis ole vain ihmistoimijalle alisteinen apuri, vaan sillä on myös eräänlaista itsenäistä toimintakykyä, ”esinevoimaa” (*thing-power*).³⁵

Esinevoimaa ilmentää muun muassa kyky lukusuositusten tekemiseen. Verkko(kirja)kauppa Amazon on jo pitkään suositellut patentoimaansa algoritmiin³⁶ perustuen ostajalle uutta luettavaa sen perusteella, mitä tämä on kaupasta aiemmin hankkinut tai selaillut. Vastaavaa lähestymistapaa on tuotu myös akateemiseen yhteisöpalvelu Academia.eduun, jossa monet tutkijat rinnakkaisjulkaisevat tutkimusartikkeleitaan ja muita tekstejään (kuva 1). Suositukset perustuvat siihen, mitä artikkeleita käyttäjä on palvelun kautta lukenut tai millaisia artikkeleita hän itse on palveluun luettavaksi lähettänyt.

Academia.edun tapa antaa henkilökohtaisia suosituksia muistuttaa Amazonin lisäksi läheisesti niitä malleja, joita musiikin suoratoistopalveluissa on jo pitkään kehitetty ja tutkittu.³⁷ Esimerkiksi Spotifyn radio-toiminto tarjoaa mihin tahansa käyttäjän valitsemaan artistiin, kappaleeseen, albumiin tai soittolistaan perustuen samantyyppistä kuunneltavaa. Kuuntelusuosituksessa hyödynnetään big data -analytiikan kautta tietoa siitä, mitä palvelun muut miljoonat käyttäjät ovat kuunnelleet. Käyttäjän kannalta suositustoiminto voi olla hyödyllinen ja virkistävä, sillä se usein nostaa esille myös vähemmän tunnettuja kappaleita (tai tieteellisiä artikkeleita), joita käyttäjä ei muuten kenties koskaan löytäisi. Toisaalta suositukset ovat läpinäkymätöntä informaatiovaikuttamista, sillä käyttäjä ei

35 Bennett 2010, 20–21, 23; ks. Venäläinen 2013, 263.

36 Jacobi, Benson & Linden 2006.

37 Vonderau 2019, 11; Greenberg ym. 2016.

ACADEMIA

Dear Juhana,

You read the paper "[redacted]". A now paper related to it was just uploaded to Academia:

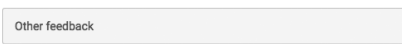


Not a good recommendation?

Please tell us what we got wrong

By letting us know below what we did wrong, you can help us tailor your recommendations, and recommendations for users like you.

- This is promotional (it's selling something)
- This isn't an academic paper
- These papers are not on similar topics
- This is a low quality paper
- I've read this paper already
- This paper is offensive or inappropriate
- I'm not interested in this paper
- Don't use "Listening geographies: Landscape, aff..." to recommend papers



Kuva 1 (Vasen) Academia.edun lähettämä sähköposti, jossa suositellaan lukemaan tietty artikkeli sen perusteella, että käyttäjä on palvelun mukaan lukenut aiemmin jonkin samantyyppisen (*related*) tekstin. (Oikea) Jos käyttäjä ilmoittaa, että suositus meni pieleen (*what we got wrong*), häntä pyydetään antamaan lisätietoja, jotta palvelu voisi jatkossa tehdä parempia suosituksia.

tiedä yksityiskohtaisesti, millä perusteella suositukset tehdään, vaan joutuu luottamaan algoritmin harkintakykyyn.

Tutkimustyössä eräs algoritmiseen toimijuuteen liittyvistä uusista eettisistä kysymyksistä on, missä määrin tutkimuskirjallisuuden läpikäymisen voi ulkoistaa tekoälylle ja kuinka paljon tutkijan tulisi tällöin ymmärtää siitä, miten tekoäly suosituksia muodostaa. Vuonna 2016 julkaistu Iris.ai-tekoälysovellus lupaa auttaa tutkijaa tekemään kirjallisuuskatsauksen tutkimuskysymyksen tai tekstikatkelman perusteella. Palvelua markkinoidaan ”oppivana tiedeavustajana” (*Science Assistant*), ja sitä on tarjottu opiskelijoiden ja henkilökunnan käyttöön useissa suomalaisissa yliopistoissa. Palvelun tarvetta selitetään muun muassa sillä, että kasvavien julkaisumäärien maailmassa julkaisujen läpikäyminen ja kontekstualisoiminen vie yhä enemmän aikaa, minkä vuoksi tutkija tarvitsee koneellista analyysiapua pysyäkseen vauhdissa ja voidakseen keskittyä olennaiseen, ”sisältöjen ymmärtämiseen eikä etsimiseen”.³⁸ Tämä logiikka toistaa aiemmin kuvattua

38 Lomas 2017; Ruoho 2017.

käsitystä lukemisesta kustannuksena, jota täytyy rajoittaa, jotta tutkijat voisivat hallita informaatiotulvaa ja keskittyä olennaiseen.

Pitkästä lyhyeen: akateemisen lukemisen kappaleistuminen

Tutkija-opettaja 1: ”Vielä graduvaiheessakin opiskelijoilla on kummallisia käsityksiä, että kirjat pitäisi lukea alusta loppuun. On jotenkin jääty jumiin siihen kirjatentteihin lukemisen tapaan. Pitää aina rautalangasta vääntää, että eihän siitä tule yhtään mitään, jos yrittää lukea jokaisen kirjan kannesta kanteen. Sitähän vain ahdistuu niiden kirjapinojen keskellä. Ja että lukemista pitää kehittää paljon strategisemmaksi ja että kokonaisten kirjojen lukeminen on enemmänkin sellaista luksusta.”

Tutkija-opettaja 2: ”Niin, milloinkohan sitä olisi viimeksi itse ehtinyt lukea ihan kokonaisen kirjan?” (Yksityinen keskustelu yliopiston henkilöstöravintolassa.)

Sari Kivistö ja Sami Pihlström kuvaavat monografiaa akateemiselle elämänmuodolle elintärkeänä kirjallisena muotona: ei vain formaattina muiden joukossa, vaan aivan erityisenä kirjoittamalla ajattelemisen traditiona, jolla on ”syvä filosofinen ja jopa eksistentiaalinen ulottuvuus”.³⁹ Monografiaa voi ajatella osoituksena tekijänsä pyyteettömästä ja vaivaa kaihtamattomasta perehtymisestä tiettyyn kysymykseen sellaisesta syvästä näkökulmasta, joka suurelle yleisölle on yleensä liian vaikeaselkoinen. Kuten Kivistö ja Pihlström huomauttavat, monografia on myös hidas julkaisumuoto, ja se on sitä julkaisuprosessin kaikkien vaiheiden näkökulmista.⁴⁰ Sekä tarvittava tutkimustyö aineistonkeruineen ja analyysineen että myös kirjoittaminen ja toimitustyö vievät tyypillisesti vuosia. Kirjoittajan ohella myös monografian lukijalta vaaditaan pitkäjänteisyyttä esityksen alusta loppuun asti seuraamiseen.⁴¹

39 Kivistö & Pihlström 2018, 75.

40 Emt., 84.

41 Mainio esimerkki monografian intellektuaalisesta voimasta – ja joskus ylitsepuruvasta sellaisesta – on usein kerrottu anekdootti persialaisfilosofi Avicennasta, joka omien sanojensa mukaan luki Aristoteleen *Metafysiikan* neljäkymmentä kertaa ja ehti oppia sen ulkoa, eikä

Mono-graphein on sananmukaisesti ”yksin kirjoittamista”: ei ulospäin suuntautuvaa tai palveluultista julkista läsnäoloa, vaan tutkijan suuntautumista sisäiseen maailmaansa, läsnäoloa omien ajatusten sekä niihin kytkeytyvien tekstien ja havaintojen kanssa. Vaikka monografiaa arvostetaan yliopistojen rahoitusmallissa neljän tutkimusartikkelin verran, se on hitaudessaan riskisijoitus ja sitä on vaikeaa sovittaa tulosjohtamiselle relevantteihin aikajäniteisiin. Monografian kirjoittaminen ja julkaiseminen saattaa hyvissäkin tapauksessa viedä vuosikausia, ja joskus työ voi jäädä määräämättömäksi ajaksi pöytälaatikkoon.

Monografia on kärkevä vastakohta viestinnällisyyttä korostavalle tutkijakäsitykselle ja sen rytmeille, joissa korostuu nopea reagoiminen ja nopeat tulokset. Eräänlaisena perinteisen sivistysyliopistokäsityksen⁴² kulmakivenä monografia asettuu vastahankaan suhteessa niihin kirjallisiin tendensseihin, joissa pituutta korvaa pienuus, hitautta hoppu ja perusteellisuutta pintapuolisuus. Erityisesti humanistisilla aloilla – myös kirjallisuudentutkimuksessa – monografiat ovat olleet ja ovat edelleen merkittävä tiedejulkaisemisen muoto.

Mediakulttuurin digitalisoituminen on yksi muutosvoima, joka ohjaa lukemista ja kirjoittamista kohti lyhyempiä ja nopeampia muotoja. Vaikka sekä digitaalisen tiedon säilytystila että verkkoyhteyksien nopeudet ovat kasvaneet eksponentiaalisesti, digitaaliseen mediakulttuuriin on syntynyt pienuuden estetiikkaa julistavia viestintävälineitä kuten sosiaalisen median palvelu Twitter, jota myös tutkijoiden enenevässä määrin toivotaan käyttävän. Siinä missä twiittaaminen vaatii kykyä reagoida nopeasti ja tiivistää äärimmilleen, monografian kirjoittamisessa painottuu aiheiden laajamittainen ja pitkäjänteinen kehittäminen hetkellisiin impulsseihin takertumatta.

Twitterin edellyttämä kirjallinen pienuus poikkeaa radikaalisti siitä, mitä monografian kirjoittajalta tai lukijalta edellytetään. Kun Twitter perustettiin vuonna 2006, yhden twiitin pituus oli rajoitettu 140 merkkiin.

siltikään ymmärtänyt teoksen sisältöä ennen kuin sattumalta sai käsiinsä filosofi al-Farabin kirjoittaman selitysteoksen. (Bertolacci 2001, 267.)

42 Ks. Miettinen 2001, 18–20.

Vuonna 2019 Twitter sallii 280 merkin pituiset viestit sekä tarvittaessa useampien viestien yhdistämisen ketjuksi. Vertailun vuoksi tieteellisen monografian tyyppillinen pituus on 500 000 merkkiä tai enemmänkin.

Monografian rinnastaminen twiitteihin tieteellisen julkaisemisen muotona on toki siinä mielessä harhaanjohtavaa, että kun monografiassa on kyse tutkimustulosten tuottamisesta, niin twiiteissä taas painottuu tutkimustulosten toissijainen käyttö: tutkimuksesta tiedottaminen ja tutkimuksen yleistajuistaminen. Twiittaamiselle ominainen kommunikatiivinen logiikka, informaation paloittelu hyvin pieniin osiin, heijastelee kuitenkin laajempaa siirtymää tieteellisessä julkaisemisessa. Kirjan kokoisista esityksistä ollaan siirtymässä kohti artikkeleita, blogitekstejä sekä muita lyhyitä ja nopeita muotoja.

Aivan kuin tiedonhaun osalta, musiikin jakelun uudelleenorganisointi 2000-luvulla näyttää osoittaneen suuntaa kirjallisen muodon lyhenemiselle ja julkaisusykylien nopeutumiselle. Musiikin suoratoistopalvelut kuten Spotify tekivät tarpeettomaksi cd-levyn musiikin materiaalisena välittäjänä. Tämän siirtymän myötä myös fyysisten äänilevyjen tekniin rajoitteisiin perustunut albumimuoto, eli tapa koota tietty määrä kappaleita yhdeksi kokonaisuudeksi, alkoi menettää merkitystään. Vastaavasti viime vuosikymmenen aikana tapahtunut sähköisen kirjajulkaisemisen kasvu vaikuttaisi horjuttavan jakeluverkoston ohella myös akateemisen ”kirjallisuuden” muotoja. Jos kirja ei enää ole ensisijaisesti fyysinen esine, jolta lukijat odottaisivat tiettyä kokoa, painoa tai sivumäärää, niin tekninen peruste tällaisiin formaatteihin sovitettujen tekstien tuottamiseen katoaa.

Sähköisessä muodossa julkaistujen tekstien käyttöliittymä kannustaa epälineaariseen lukemiseen ja sitä kautta kiihdyttää muodon pirstoutumista. Vaikka sähköisten kirjojen selaileminen ei edelleenkaan ole yhtä kätevää kuin painettujen kirjojen, sähköiset kirjat tarjoavat kokotekstihaun kautta mahdollisuuden käyttää kirjoja vain hakuteoksina, kiinnittäen huomiota vain niihin katkelmiin, jotka hakutulokset lukijalle näyttävät.

Kulttuurituotteiden muodot ovat kuitenkin sitkeitä, ja ne kiinnittyvät syvään juurtuneisiin tapoihin tuottaa, markkinoida ja välittää teoksia. Siksi myöskään albumit eivät ole toistaiseksi kadonneet populaarimusiikin on-

tologiasta, vaikka niiden merkitys kuuntelun jäsentäjänä heikkeneekin. Sen sijaan, että laitettaisiin äänilevy soittimeen ja kuunneltaisiin se alusta loppuun, suoratoistopalvelujen kautta kuuntelun lineaarisuus voidaan rikkoa luomalla ja kuuntelemalla kappaleita, soittolistoja tai algoritmisia ”radioita”. Oli koostamisen ja valikoinnin tapa mikä hyvänsä, kuuntelun perusyksikkönä ei ole enää albumi vaan yksittäinen kappale.

Vastaavasti tieteellisen lukemisen ja kirjoittamisen perusyksiköksi on yhä vahvemmin muodostumassa artikkeli – myös aiemmin kirjamuotoa suosineella humanistis-yhteiskuntatieteellisellä alalla. Tätä kappaleistumista tapahtuu myös kirjamuodon sisällä. Yhtenäisiksi monografioiksi kirjoitetut kirjat esitetään kustantajien verkkopalveluissa usein jo niin, että kirjan luvut hahmottuvat lukijalle ikään kuin itsenäisinä artikkeleina, joihin on mahdollista ostaa erillinen lukuoikeus. (Painetun kirjan tapauksessa tuskin tulisi kyseeseen, että kirjakauppias leikkaisi lukijalle myytäväksi vain yhden luvun.) Hakupalvelujen kautta aineiston kuvailusivulle päätyessään lukijan on toisinaan vaikeaa hahmottaa, onko kyseessä tieteellisen aikakausjulkaisun artikkeli, artikkelikokoelman osa, monografian luku vai kenties julkaisematon käsikirjoitus. Kappaleistuminen siis voimistaa samaa kontekstista irtoamista, jota edellä jo käsiteltiin hakupalveluiden yhteydessä.

Sähköisiin kirjoihin kohdistuva kappaleistumisen tendenssi koskee yhtäläisesti myös tieteellisiä aikakausjulkaisuja. Siinä missä tieteellinen lehti oli aiemmin paperimuotoinen objekti, joka konkreettisesti kokosi yhteen kyseiseen numeroon valitut artikkelit ja niitä pohjustavan pääkirjoituksen, nykyään artikkelit kohdataan useimmiten digitaalisessa muodossa ja yksitellen, usein vielä sosiaalisen median palvelujen kautta jaettuna ja siten moneen kertaan kontekstista irrotettuna. Lehden ”numero” on tällöin pelkkä abstraktio, jota tarvitaan lähinnä lähdeviittausta muodostaessa. Lehti strukturoituna *kokonaisuutena* on muuttunut *kokoelmaksi*, erillisten artikkeleiden ei-välttämättömäksi yhteenliittymäksi.

Itsen mikromanageroisesta kohti omaksi tehtyä aikaa?

Tulosohjaamiseen liittyvä tarve yliopistotyön mitallistamiseen on muovannut yliopiston perustehtäviä oleellisesti. Johtamisen ylätasoin työ-

kaluiksi tarkoitetut indikaattorit kuten tutkintomäärät, läpivirtaukset ja JUFO-pisteet ovat ruumiillistuneet osaksi yliopistotyöntekijöiden itsehallinnan käytäntöjä.

Eräs ilmentymä tulosjohtamisen diskurssin valumisesta yksittäisen työntekijän tasolle on työntekijän itsekontrollina ilmenevä pyrkimys ajankäytön optimoimiseen: työprosessien jatkuvaan arvioimiseen, kelloittamiseen ja uudelleenjärjestelyyn. Tämä näkyy myös suhtautumisessa teksteihin ja tekstien kanssa työskentelyyn, jossa lukemisesta tulee ”kustannus” ja kirjoittamisesta määrämittainen ”suorite”. Kuten Matti Hyvärinen huomauttaa, tutkijan työssä tehostamispyrkimys on kuitenkin ongelmallinen, sillä tieteen uutta luovan pyrkimyksen kannalta ei ole selvää, että nopeus automaattisesti tuottaisi laadullisesti parempia tuloksia.⁴³ Tätäkin suurempi paradoksi on, että ylioptimoitu aikaympäristö ei välttämättä tuota edes määrällisesti suurinta suoritetta, sillä laadukkaiden tutkimusartikkelien valmistelu ja kirjoittaminen tehokkaasti vaatii usein väljästi aikataulutettua, hajanaisilta informaatioärsykeiltä suojattua lukua ja kirjoitusaikaa.

Akateemisen työn samanaikaisen tehostamisen ja laadun parantamisen dilemmaan on tartuttu useissa kirjoitusoppaissa.⁴⁴ Näiden oppaiden ajanhallintaa koskevat pääviestit eivät olennaisesti poikkea muista self-help-tyyppisistä populaareista kirjoittamisoppaista.⁴⁵ Kirjat suosittelevat etsimään itselle sopivan kirjoittamisrutiinin, noudattamaan sitä säännöllisesti, sulkemaan pois puhelimen ja sähköpostin viestitään sekä kirjoittamaan prosessinomaisesti muilta kommentteja pyytäen.

Vähemmälle huomiolle ajankäyttöoppaissa on jäänyt se, kuinka tutkija voisi parhaiten ottaa itselleen ja tutkimukselleen aikaa *lukijana*. Miksi akateemisen ajankäytön oppaissa sitten puhutaan lähinnä kirjoittamisesta, vaikka se on vain yksi lukuisista yliopistotyön aspekteista, joihin liittyy tuntemus ajattelun riitelevistä rytmeistä? Painotus kirjoittamiseen on ymmärrettävä, sillä kirjoittaminen liittyy kiinteästi yliopistojen rahoitukseen.

43 Hyvärinen 2008.

44 Esim. Sword 2017; Jensen 2017.

45 Esim. Scott 2014.

Vuosien 2017–2020 rahoitusmallissa 13 % yliopistojen perusrahoituksesta jaetaan julkaisuutuotannon perusteella. Lukeminen puolestaan on epä-määräisempi, *minoorinen*⁴⁶ käytäntö. Sitä on hankalampaa mitata, koska se ei oikeastaan tuota mitään näkyvää tai jätä jälkeensä mitään todistetta tapahtuneesta. On mahdotonta kuvitella tai ottaa vakavasti tutkijaa, joka ei koskaan lukisi mitään, mutta ei ole myöskään helppoa mitallistaa tai muuten arvioida, kuinka paljon ja millä tavalla hyvän tutkijan tulisi lukea – tai kuinka paljon työsuhteessa toimivan tutkijan olisi soveliaista käyttää lukemiseen ”työaikaansa”.⁴⁷

Rauhallinen ja korostetun kiireetön lukeminen keskellä työpäivää, keskellä työnteon riiteleviä rytmejä ja keskellä potentiaalisten informaatio-ärsykkeiden ylenpalttiutta olisi hyvä esimerkki siitä, mitä Henri Lefebvre ja Catherine Régulier kutsuvat *omaksi otetuksi ajaksi (le temps approprié)*: ajaksi, jossa ajan kulku unohtuu ja jossa aikaa ei enää lasketa.⁴⁸ Ajan ”omaksi ottaminen” on vastahankaista toimintaa, sillä se vaatii tulosajateluun liittyvien lineaaristen rytmien hetkellistä poissulkemista. Hyvään tekstiin uppoutuminen, oli kyse sitten tutkimuksesta, romaanista tai aikakauslehden artikkelista, voi tutkijalle olla tapa kamppailla mitallistamis-paineen tukahduttavuutta vastaan ja luoda otollisempia olosuhteita uutta luovalle ajattelulle.

46 Ks. Deleuze & Guattari 1987, 105–106.

47 Puhe ”työajasta” on toki ongelmallista siksi, että tutkijan työssä työn ja vapaa-ajan sekoittumista on pidetty selviönä, mistä kertoo esimerkiksi työehtosopimuksissa määritelty kokonaistyöajan käsite. Toisaalta esimerkiksi yliopistojen käyttöönottamat työajan seurantajärjestelmät ovat luoneet mielenkiintoisen kaksoisstandardin, jossa tutkijat eri tilanteissa kokevat tai eivät koe olevansa jonkinlaisen työajan piirissä (ks. von Bonsdorff 2011).

48 Lefebvre & Régulier 1985, 194; englanninkielisessä käännöksessä Lefebvre & Régulier 2004, 76–77.

Kirjallisuus

- Bennett, Jane (2010) *Vibrant matter. A political ecology of things*. Durham: Duke University Press.
- Berardi, Franco (2006) *Tietotyö ja prekaari mielenfilia*. Suom. Mikko Jakonen, Inkeri Koskinen, Jukka Peltokoski, Miika Saukkonen, Markus Termonen, Eetu Viren, Akseli Virtanen & Jussi Vähämäki. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Bertolacci, Amos (2001) From Al-Kindi to Al-Fārābī: Avicenna's progressive knowledge of Aristotle's metaphysics according to his autobiography. *Arabic sciences and philosophy* 11:2, 257–295.
- Bucher, Taina (2018) *If...Then: Algorithmic power and politics*. New York: Oxford University Press.
- Deleuze, Gilles (1992) What is a dispositif? Teoksessa Armstrong, Timothy J. (toim.) *Michel Foucault, philosopher. Essays translated from French and German*. New York: Harvester Wheatsheaf, 159–168.
- Deleuze, Gilles & Félix Guattari (1987) *A thousand plateaus. Capitalism and schizophrenia*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Deleuze, Gilles & Félix Guattari (1993) *Mitä filosofia on?* Suom. Leevi Lehto. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Greenberg, David M. & Michal Kosinski & David J. Stillwell & Brian L. Monteiro & Daniel J. Levitin & Peter J. Rentfrow (2016) The song is you: preferences for musical attribute dimensions reflect personality. *Social psychological and personality science* 7:6, 597–605.
- Gregg, Melissa (2011) *Work's intimacy*. Cambridge: Polity Press.
- Gregg, Melissa (2018) *Counterproductive. Time management in the knowledge economy*. Durham: Duke University Press.
- Hannukainen, Kristiina & Kristiina Brunila (2017) ”Jokainen verissä päin sitä omaa edistää”: Tutkijakoulutus, tieto ja tutkiuus tietokapitalismissa. *Aikuiskasvatus* 37:2, 96–107.
- Herkman, Juha & Eliisa Väinikka (2012) *Lukemisen tavat. Lukeminen sosiaalisen median aikakaudella*. Tampere: Tampere University Press.
- Hyvärinen, Matti (2008) Akateemiset rytmit. Teoksessa Kirsti Lempiäinen, Olli Löytty & Merja Kinnunen (toim.) *Tutkijan kirja*. Tampere: Vastapaino, 21–27.
- Jensen, Joli (2017) *Write no matter what. Advice for academics*. Chicago: University of Chicago Press.
- Jokinen, Eeva (2008) Tutkijan arki. Teoksessa Kirsti Lempiäinen, Olli Löytty & Merja Kinnunen (toim.) *Tutkijan kirja*. Tampere: Vastapaino, 13–20.
- Jokinen, Eeva & Juhana Venäläinen & Jussi Vähämäki (2015) Johdatus prekaarien affektien tutkimukseen. Teoksessa Eeva Jokinen & Juhana Venäläinen (toim.) *Prekarisaatio ja affekti*. Jyväskylä: Nykykulttuuri, 7–30.
- Jylhä, Marja (2008) Hakemustieteen perusteet – eli millaisella suunnitelmalla ei ainakaan saa rahaa. Teoksessa Kirsti Lempiäinen, Olli Löytty & Merja Kinnunen (toim.) *Tutkijan kirja*. Tampere: Vastapaino, 118–124.
- Kivistö, Sari & Sami Pihlström (2018) *Sivistyksen puolustus. Miksi akateemista elämää tarvitaan?* Helsinki: Gaudeamus.
- Landhuis, Esther (2016) Scientific literature. Information overload. *Nature* 535:7612, 457–458.
- Lefebvre, Henri (2004) *Rhythmanalysis. Space, time and everyday life*. Käänt. Stuart Elden & Gerald Moore. Lontoo: Continuum.
- Lefebvre, Henri & Catherine Régulier (1985) Le projet rythmanalytique. *Communications* 41/1985, 191–199.
- Lefebvre, Henri & Catherine Régulier (2004) The rhythmanalytical project. Teoksessa *Rhythmanalysis. Space, time and everyday life*. Lontoo: Continuum, 71–84.
- Miettinen, Tarmo (2001) *Tieteen vapaus. Julkisoikeudellinen tutkimus tieteenharjoittajan itsensä määräämis oikeudesta, tieteen itsekontrollista ja yliopiston itsehallinnosta*. Helsinki: Lakimiesliiton kustannus.

- Pasquale, Frank (2016) *The black box society. The secret algorithms that control money and information*. Cambridge: Harvard University Press.
- Patomäki, Heikki (2005) *Yliopisto Oyj. Tulosjohtamisen ongelmat – ja vaihtoehto*. Helsinki: Gaudeamus.
- Roberge, Jonathan & Seyfert, Robert (2016) What are algorithmic cultures? Teoksessa Robert Seyfert & Jonathan Roberge (toim.) *Algorithmic cultures. Essays on meaning, performance and new technologies*. Lontoo: Routledge, 1–25.
- Scott, S. J. (2014) *23 Anti-procrastination habits. How to stop being lazy and overcome your procrastination*. Cranbury, NJ: Oldtown Publishing.
- Shaviro, Steven (2010) *Post-cinematic affect*. Winchester: zero books.
- Shore, Cris & Susan Wright (2000) Coercive accountability. The rise of audit culture in higher education. Teoksessa Marilyn Strathern (toim.) *Audit cultures. Anthropological studies in accountability, ethics and the academy*. Lontoo: Routledge, 57–89.
- Sivula, Anna, Jaakko Suominen & Markku Reunanen (2015) ”A1 alkupeäisartikkeli tieteellisessä aikakauslehdessä.” *Uusien tulosjärjestelmien omaksuminen ihmistieteissä 2000-luvulla. Kasvatus & Aika* 9:3, 149–171.
- Sword, Helen (2017) *Air & Light & Time & Space: How Successful Academics Write*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Tirronen, Jarkko (2014) Länsimaisen yliopistolaitoksen historiallinen kehitys. Teoksessa Elias Pekkola, Jussi Kivistö & Vuokko Kohtamäki (toim.) *Korkeakouluhallinto: johtaminen, talous ja politiikka*. Helsinki: Gaudeamus, 39–70.
- Tracy, Brian (2008) *Eat that frog! 21 Great ways to stop procrastinating and get more done in less time*. San Francisco: Berrett-Koehler Publishers.
- Venäläinen, Juhana (2013) Hakukone ja hehkulamppu. Huomioita immateriaalitalouden materiaalisuuksista. *Sociologia* 50:3, 255–269.
- Venäläinen, Juhana (2015) Hajoaminen. Teoksessa Eeva Jokinen & Juhana Venäläinen (toim.) *Prekarisaatio ja affekti*. Jyväskylä: Nykykulttuuri, 171–195.
- von Bonsdorff, Pauline (2011) Epäluottamuksen kulttuuri. Teoksessa Mikko Jakonen & Jouni Tili (toim.) *Yhteinen yliopisto*. Helsinki: Tutkijaliitto, 99–109.
- Vonderau, Patrick (2019) The Spotify effect: digital distribution and financial growth. *Television & New Media* 20:1, 3–19.
- Wajcman, Judy (2015) *Pressed for time. The acceleration of life in digital capitalism*. Chicago: The University Press of Chicago.
- Yliaska, Ville (2014) *Tehokkuuden toiveuni. Uuden julkisjohtamisen historia Suomessa 1970-luvulta 1990-luvulle*. Helsinki: Into Kustannus.
- Ylijoki, Oili-Helena & Hans Mäntylä (2003) Conflicting time perspectives in academic work. *Time & Society* 12:1, 55–78.

Verkkolähteet

- Cray, Brian (2010) Estimated reading time in web design. <https://web.archive.org/web/20121101091955/http://briancray.com/posts/estimated-reading-time-web-design> (haettu 28.4.2019).
- Ferriss, Tim (2018) Scientific speed reading: how to read 300% faster in 20 minutes. *Medium*. <https://medium.com/@timferriss/scientific-speed-reading-how-to-read-300-faster-in-20-minutes-55f36e4c2cbd> (haettu 17.3.2019).

- Jacobi, Jennifer A. & Eric A. Benson & Gregory D. Linden (2006) Personalized recommendations of items represented within a database. US Patent 7113917. <https://patents.google.com/patent/US7113917B2/en> (haettu 2.5.2019).
- Liiten, Marjukka (2019) Suomalaistutkijoiden pääsy satoihin tiedejulkaisuihin loppuu tällä viikolla – tiedelehtineuvotteluissa ei tulosta. *Helsingin Sanomat*. <https://www.hs.fi/politiikka/art-200005980586.html?share=c9daee669e611a6d8c5b84692772236> (haettu 17.3.2019).
- Lomas, Natasha (2016) Iris is an ai to help science r&d. *TechCrunch*. <http://social.techcrunch.com/2016/12/05/iris-is-an-ai-to-help-science-rd/> (haettu 2.5.2019).
- Mukherjee, Sandipan (2018) How to add estimated reading time in your Wordpress posts. *ShoutMeLoud*. <https://www.shoutmeloud.com/estimated-reading-time-wordpress-posts.html> (haettu 17.3.2019).
- Nelson, Brett (2012) Do you read fast enough to be successful? *Forbes.com*. <https://www.forbes.com/sites/brettnelson/2012/06/04/do-you-read-fast-enough-to-be-successful/#4b638988462e> (haettu 17.3.2019).
- Nielsen, Jakob (2008) How little do users read? *Jakob Nielsen's alertbox*. <https://web.archive.org/web/2012024095818/http://www.useit.com/alertbox/percent-text-read.html> (haettu 28.4.2019).
- Opetusministeriö (2010) Opetusministeriön julkaisutyypiluokittelu. Käsikirja 2010. https://aalto.doc.aalto.fi/doc_public/ohjeet/julkaisuluokitus2010.pdf (haettu 29.4.2019).
- Poutanen, Mikko (2019) Perspektiivejä kestävyysvajekeskusteluun. *Politiikasta.fi*. <https://politiikasta.fi/perspektiiveja-kestavyysvajekeskusteluun/> (haettu 30.4.2019).
- Tiisala, Tuomo (2014) Foucault, Michel. *Filosofia.fi*. <https://filosofia.fi/node/5351> (haettu 28.4.2019).
- Urban Dictionary (ei pvm.) Urban dictionary: tldr. *Urban dictionary*. <http://archive.is/GavGM> (haettu 30.4.2019).
- Weinrich, Harald & Harmut Obendorf & Eelco Herder & Matthias Mayer (2008) Not quite the average: An empirical study of Web use. *ACT Transactions on the Web 2:1*. <https://doi.org/10.1145/1326561.1326566>